

برده و برده داری در ایران

* در مهرشید (یکشنبه) بیست و سوم آبان ماه برابر با چهاردهم نوامبر ۲۰۲۱ مانند دیگر مهرشیدها چهار سَد و یکمین نشستِ جبههٔ هماهنگِ مبارزان ایران در روی zoom برگزار شد. من هم سرفرازیِ آن را داشتم که در کنار دیگر میهن پرستان بنشینم و از سخنان آموزنده ی آنها سود ببرم.

در آن نشست سخن از برده و برده داری پیش آمد. همین نکته من را بر آن داشت که به یک بررسی سَرِ دستی و زودگذر دست بزنم و پیشینه ی برده داری در ایران، از دور زمان تا کنون را باز بشکافم.

* از سالِ هزار و سیصد و هفت خورشیدی بر پایه ی داتی (قانونی) که در گزینستان (مجلس شورا ملی) دَسْتینه شد، برده داری و خرید و فروش آن در ایران روا نیست. در مملکت ایران هیچ کس به نام برده شناخته نشده و هر برده ای به مجرد ورود به خاک یا آبهای ساحل ایران آزاد خواهد بود. هر کس انسانی را به عنوان برده خرید و فروش کرده یا رفتار مالکانه دیگری نسبت به انسانی دیگر روا بدارد، یا واسطه دیگری در حمل و نقل برده بشود، محکوم به یک تا سه سال حبس تأدیبی خواهد بود. قانون می گوید خرید و فروش برده در خاک ایران ممنوع است و برده در موقع ورود به مملکت آزاد است. طبق این قانون هر کس انسانی را به نام برده خرید و فروش کرده یا رفتار مالکانه دیگری نسبت به او بنماید یا واسطه معامله و حمل و نقل برده بشود، محکوم به یک تا سه سال حبس تأدیبی خواهد گردید.

وزارت داخله

سواد: مورخه ۱۵ / ۳۰۷ وزارت اداره که اصل آن بنمره ثبت شد

ماده واحده - در مملکت ایران همگن عنوان برده شناخته نشد و هر برده بجز در و رو بنگ یا ابرهای ایران از لو خواهد بود هر کس آن را با نام برده خرید و فروشد که یا رفتار با کاهن دیگر نسبت نماید یا واسطه معامله دهد و تقصیر برده بجهت محکوم بکتابه سال حبس تا دومی خواهد گردید - هر یک از ما موزیر و همکاران مختلف است بمحض اطلاع یا امری که هر مورد معامله یا رفتار بزرگتر است فوراً و سایر اشخاص را در از او آورده بران تعلیق مجرم نیز دستگیر نماید که بدین است اطلاع دهد - سرلوحه ۱۲۵

زمان هخامنشیان * هنگامی که خاقانی شروانی روی روی بازمانده های کاخ تیسفون می ایستند، با چشمانی اشک آلود می سراید:

هان! ای دلِ عبرت بین! از دیده نظر کن! هان
ایوانِ مدائن را، آیینی ی عبرت دان
دندانه ی هر قصر پندی دَهَدَت، نو نو
پنرِ سرِ دندانه بشنو ز بُنِ دندان
گوید که تو از خاکی، ما خاک توایم اکنون
گامی دو سه بر ما نه، اشگی دو سه هم پفشان
ما بارگه دادیم، این رفت ستم بر ما
بر قصرِ ستمکاران تا خود چه رود خذلان
از خونِ دلِ طفلان سرخابِ رخ آمیزد
این زالِ سپید ابرو، وین مامِ سیه پستان

* به هنگام شاهنشاهی هخامنشی برده داری نبوده است.

- از نوشته هایی که بر روی تخته سنگ ها نوشته شده و به دست باستان شناسان رسیده، چنین برمی آید که کارگران و کارمندان کاخ های **تخت جمشید** دستمزد می گرفتند. در کاوش های سال های هزار و سیصد و دوازده و سیزده به سرپرستی باستان شناس آلمانی **هرتسفلد** سی هزار تخته سنگ به دست آمده که هر یک به اندازه ی یک کف دست هستند و بر روی گل خام نوشته شده و بایگانی شده اند. با خواندن این سنگ نیشته ها بر همگان روشن شده که ساخت **تخت جمشید**، مانند ساخت، **اهرام میسر** با بیگاری گرفتن برده ها و ستم بر آنها انجام نگرفته است. در سراسر ویرانه های **تخت جمشید** هیچ جای پای از داغ و درفش و آزار به کارگران یافت نشده است. همه ی کارگران مزد می گرفتند و زنان باردار از ویژگی های ویژه ای برخوردار بوده اند.

* در زمان مادها آیینی در میان مردم بوده است. آن اینکه مردی تهیدست در برابر دریافتِ خوراک روزانه، انجام کارهایی را می پذیرفته که از او خواسته می شد. هرچند زندگی او به سختی می گذشت ولی اگر کارفرمایش به او خوراک کم می داد، هر زمان که می خواست می توانست از آن خانه بیرون برود.

* در گذشته های دور، در ایران، برای اینکه کاروانیان در میان راه کم نشوند، میل هایی بر زمین می نشانند که از دور دست ها دیده می شد. واژه ی **مایل** mile در زبان های فرانسه و انگلیسی از همین ریشه است.

* برده داری در اسلام

مسلمانان در سده های آغازین اسلام برده دار بودند. تا جایی، محمد، پیامبر اسلام، خود برده ای داشت. به نام **بلال حبشی** او آوازی خوش داشت از اینرو اذان گوی محمد بود.
- هنگامی که مسلمانان، برای رهایی از آزارهای **قریش**، به دستور **محمد**، بر آن شدند به شهر **مدینه** کوچ کنند، **بلال** از نخستین کسانی بود که به **مدینه** رفت.

* برده ها بیشتر در پرده سرا به کارهای خانگی می پرداختند. برای اینکه برده ها بتوانند به سادگی به پرده سرا رفت و آمد کنند، بیشتر خواجگان یا مردان زشت روی و سیاه چرده را برمی گزیدند. دختران برده به نام کنیز و بیشتر برای زناشویی های کوتاه زمان بودند. مادر **مامون** یکی از کنیزان **خلفای عباسی** بود.

اگر شاه را شاه بود ی پدر
به سر بر نهاد مرا تاج زر
و در مادر شاه بانو بُدی
مرا سیم و زر تا به بانو بُدی

- گذشته از بدرفتاری های برده داران با بردگان، پیش کشی دادن یکی دیگر از راه های خرید و فروش برده بود. شاه هم برده می خرید تا بتواند به دیگران پیش کش کند. یک جهانگرد ایتالیایی در یادداشت های خود نوشته هنگامی که فرستادگان **گرجستان** به دربار **شاه اسماعیل یکم صفوی** رسیدند، کنیزی به آنها پیش کش شد.

* تا زمان **ناصرالدین شاه قاجار**، شاید بتوان گفت تا آغاز **مشروطیت**، برده داری، تا اندازه ای در خانواده های پولدار تهران رواگ بود. این بردگان را که بیشتر آنان سیاه پوست بودند، حاجیانی که به هنگام حج آنها را در مکه خریداری کرده بودند، به ایران می آوردند، یا برده فروشان از راه خلیج فارس آنها را به درون کشور می آوردند.

- جدا از بردگانی که از دیگر جاها به ایران آورده می شدند، بردگان درونی هم بودند. بیشتر آنها از خانواده های **بلوچ** بودند که یا خریداری و یا دزدیده می شدند. به بردگان مرد **کاکا** و به بردگان زن **کنیز** گفته می شد. نام هایی که بر روی این بردگان می گذاشتند **مبارک** - **فیروز** یا **کافور** بود. زنان برده هنگامی که پیر می شدند به آنها **دَدَه** گفته می شد.

* در پی پیمان نامه ی **ترکمنچای** که در سال هزار و دویست و چهل و سه میان ایران و روسیه دستینه شد، قفقاز از ایران جدا و زیر فرمان روسیه در آمد. از اینرو برده های قفقازی بسیار کم شدند.
- در سال هزار و دویست و ده **آغامحمدخان قاجار** به قفقاز لشکر کشید. در پایان جنگ سربازانی که در این جنگ گرفتار شده بودند به روسیه برگردانده شدند. در میان آنها شماری هم برده بود. این کار در بده پستان در بند افتادگان (اسرا)، میان دو کشور و بر پایه ی ماده ی سیزدهم پیمان نامه انجام گرفت.

* در گزارشی **سان بریتانیا** در سپتامبر دو هزار و هجده به آگاهی می رساند که تن فروشان ایرانی **ازدواج حلال** چند دقیقه ای را به مردان تنها و یا جدا شده از همسر، می فروشند. با اینکار قوانین **شریعت اسلام** را پاس خواهند داشت. کاری که اگر انجام نگیرد، کیفری چون **شلاق** را به دنبال خواهد داشت. همچنین نوشت که این زناشویی های کوتاه زمان می توانند تا چند سال دنباله پیدا کنند که ناهمسویی چندان با **برده داری مدرن** ندارد.

گردآورنده: ژاله دفتریان
آبان ماه ۲۵۸۰ ایرانی
برابر با نوامبر ۲۰۲۱ ترسایی